

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Пікуля Т. О.

ВСТУП

В сучасних умовах війни актуалізувалося питання формування права національної безпеки України, як самостійної галузі. Підтвердженням трансформації правового регулювання сфери національної безпеки до рівня галузі права є той факт, що у вищих навчальних закладах функціонують кафедри, які спеціалізуються на викладанні відповідної навчальній дисципліні. Наприклад, у Навчально-науковому інституті публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, діє кафедра глобальної та національної безпеки. Активно виходять значними тиражами підручники та навчальні посібники з питань національної безпеки¹.

Окрім того, ефективне функціонування сектора національної безпеки в умовах обмежених матеріальних ресурсів держави та багатопланова і конструктивна підтримка України міжнародним співтовариством є запорукою успішного забезпечення економічного та соціального розвитку, міжнародної і регіональної безпеки, відновлення миру в Україні.

Актуальність зазначеної тематики привертала та продовжує привертати увагу вітчизняних науковців. Так, у філософських працях акцентована увага на теоретико-методологічних проблемах національної безпеки, зокрема у роботі А. Дзобаня. Конституційно-правові засади національної безпеки України на рівні монографії встановив В. Антонов. Теоретико-правові питання становлення і розвитку права національної безпеки України висвітлені в докторській дисертації П. Богуцьким та Д. Тихомировим. Політико-правові аспекти національної безпеки вивчав А. Белов. Комплексна характеристика правовим засадам національної безпеки була присвячена праця В. Пилипчука. Адміністративно-правові режими у сфері національної безпеки вивчав В. Настюк. Проблеми державної політики національної

¹ Глобальна та національна безпека: Підручник / За заг. ред. Г.П. Ситника, Ю.В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2016. 765 с.

безпеки та її концептуальні основи досліджував Г. Ситник. Право національної безпеки України як галузь права викладено в праці В. Ліпкана.

Однак багато проблем та аспектів становлення і розвитку права національної безпеки України залишаються дослідженими не в повному обсязі або фрагментарно.

Метою нашого дослідження є встановлення теоретико-правових засад формування права національної безпеки, як комплексної галузі права України в умовах євроінтеграції.

1. Поняття системи національної безпеки

Поняття «національна безпека» набуло поширення в США, а в подальшому знайшло відображення у політичних поглядах та суспільних науках більшості країн світу. Переважно воно застосовувалося в американському політичному дискурсі на рівні промов та дискусій з кінця XVIII століття до 40-х років XX століття².

Активно поняття «національна безпека» використовувалося у діяльності Ліги національної безпеки, створеної в США наприкінці 1914 року. Організація проіснувала до 1942 року і напрацьоване нею ідеологічне підґрунтя після Другої світової війни було покладено в основу підготовки та прийняття законодавства у сфері національної безпеки і оборони США.

Розробка спеціального законодавства з питань національної безпеки і оборони відбувалась в рамках законодавчого забезпечення «доктрини Трумена», як сукупності політико-правових поглядів, що сформувалися на початку «холодної війни» в умовах протистояння між США і НАТО та колишнім Радянським Союзом і країнами Варшавського договору³.

Концептуальні погляди розбудови системи національної безпеки США були втілені у спеціальному законодавчому акті – Акті про національну безпеку 1947 року, який заклав підґрунтя законодавства США у цій сфері⁴.

Визначення поняття національної безпеки пропонується різними авторами, залежно від аспекту розгляду даного феномена та його ролі у межах наукового дослідження.

² Shulman Mark. The Progressive Era Origins of the National Security Act/ Mark R. Shulman / Dickinson Law Review. – 2000. – Vol. 104:2. – P. 289-330. P. 291.

³ Hogan Michael J. A Cross of Iron: Harry S. Truman and Origins of the National Security State, 1945-1954. Cambridge, University Press. 2000 – 540 p. P. 5.

⁴ Baker James E. Process, Practice and Principle: Teaching National Security Law and the Knowledge that Matters Most/ James E. Baker / The Georgetown Journal of Legal Ethics. 2014. – Vol. 27. – P. 163-189.

По-перше, Г. О. Аксьонова пропонує таке визначати категорію «національна безпека», як захищеність життєвоважливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам⁵.

По-друге, В. А. Ліпкан під національною безпекою розуміє «стан, в якому народ, як єдине джерело державної влади може суверенно, без втручання і тиску ззовні, визначати шляхи і форми свого розвитку»⁶.

Також існує інтерпретація національної безпеки, як свідомого, цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на загрози та небезпеки, за якого державними і недержавними інституціями створюються необхідні і достатні умови для прогресивного розвитку українських національних інтересів, джерел добробуту України, а також забезпечується ефективно функціонування системи національної безпеки України⁷.

В Україні правовий статус категорії «національна безпека» визначений в Законі України «Про національну безпеку України», де в п. 9 статті 1 встановлено, що національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Ми вважаємо, що система національної безпеки, як прикладне поняття представляє собою сукупність державних та національних інтересів, які виражаються в діяльності органів виконавчої влади спеціальної компетенції шляхом цілеспрямованого втручання в діяльність суб'єктів, що зацікавлені в порушенні стабільного розвитку держави і суспільства та виникненні ситуації загроз даним інтересам. Балансом в даному аспекті виступає стабільність функціонування всіх органів виконавчої влади та узгодженість їх дій, які направлені на стійкий розвиток суспільства на всіх рівнях суспільної ієрархії.

На нашу думку, доречно розглядати правову структуру побудови система національної безпеки як поєднання двох складових прояву: активної та пасивної.

⁵ Попередження, розкриття та ліквідація наслідків терористичних актів на території підрозділу ОВС (управлінський та цивільно-правовий аспекти) : навч. посібник / Г. О. Аксьонов [та ін.]; заг. ред. В. М. Співак; Національна академія внутрішніх справ України. Навчально-науковий ін-т управління. Київ : КНТ, 2005. 88 с.

⁶ Управління системою національної безпеки України. Київський національний ун-т внутрішніх справ. Кафедра міжнародних відносин та національної безпеки. Київ : КНТ, 2006. 68 с.

⁷ Національна безпека України : навчальний посібник. Ліпкан В.А. 2009. Київ: КНТ. 576 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-8231.html>.

Пасивна складова системи національної безпеки передбачає наявність таких основних складових національної безпеки як: а) нормативно-правові акти, що приймаються для забезпечення національної безпеки; б) органи державної виконавчої влади, що забезпечують реалізацію прийнятих рішень; в) національні інтереси та національна ідея.

Остання складова виступає основним об'єктом захисту системи національної безпеки.

Система національної безпеки в правовому аспекті як активна категорія передбачає систему скоординованих дій юридичного характеру з реалізації наданих повноважень державними органами виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції по забезпеченню стабільності розвитку суспільства і держави по прогнозуванню та нейтралізації загроз національній безпеці внутрішнього і зовнішнього характеру.

Законодавчу базу діяльності органів виконавчої влади в сфері забезпечення державної безпеки України доцільно розділити на групи. Основою поділу може виступати рівень впливу окремого нормативно-правового акту на діяльність, що пов'язана із забезпеченням стану національної безпеки України.

До першої групи слід віднести законодавчі акти, які безпосередньо регулюють діяльність в галузі національної безпеки, а саме: Конституцію України⁸ (яка є основою для побудови суспільного устрою, функціонування всієї правової системи); Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року⁹**Ошибка! Закладка не определена.** (який визначає цілі та пріоритети держави в галузі забезпечення стану національної безпеки, визначає правову основу національної безпеки, регулює інші важливі питання національної безпеки); Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року¹⁰ (окреслює пріоритети в боротьбі із головною зовнішньою загрозою терористичними групами); Закон України «Про контро розвідувальну діяльність» від 26 грудня 2002 року¹¹**Ошибка! Закладка не определена.** (визначає напрями протидії зовнішнім

⁸ Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁹ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 13.06.2020)

¹⁰ Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.

¹¹ Про контро розвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>.

загрозам – шпигунству, диверсійним актам та іншим загрозам національній безпеці) та деякі інші.

До другої групи належать нормативні акти, які впливають на стабільний стан системи національної безпеки України всередині країни, фактично визначають напрями боротьби із внутрішніми загрозами, до них належать: Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби із організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року¹² (визначає основні засади боротьби із основною внутрішньою загрозою національній безпеці – організованою злочинністю); Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року¹³ (передбачає обмеження інформації, яка пов'язана із діяльністю в галузі національної безпеки); Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 року¹⁴ (передбачає персональну охорону посадових осіб, які пов'язані з забезпеченням національної безпеки).

До третьої групи належать нормативні акти, які передбачають надання компетенції органам державної виконавчої влади, що безпосередньо здійснюють охорону національної безпеки від зовнішніх та внутрішніх загроз, до них слід віднести: Закони України: «Про службу безпеки України»¹⁵, «Про прокуратуру»¹⁶, «Про державну прикордонну службу України»¹⁷, «Про контррозвідувальну діяльність»¹¹.

Четверта група нормативних актів регулює діяльність всіх інших державних органів виконавчої влади та нормативні акти, в нормах яких йдеться про національну безпеку України та діяльність, що пов'язана з забезпечення стану стабільності та стійкості функціонування елементів системи національної безпеки, до цих актів

¹² Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 № 3341-ХІІ. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

¹³ Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

¹⁴ Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 № 160/98-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

¹⁵ Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

¹⁶ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

¹⁷ Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.

можна віднести, наприклад «Про антимонопольний комітет України»^{18,19}.

2. Поняття права національної безпеки України

Головні ознаки галузі права полягають в тому, що вона є найбільш значною за обсягом частиною системи права, визначається єдністю предмета і метода правового регулювання, складається з інститутів права і є відносно самостійною від інших об'єднань правових норм у системі права²⁰.

Галузеутворюючими критеріями побудови системи права є наявність таких складових: самостійного законодавства; специфічних для даної галузі права предмета та метода правового регулювання; спеціальних принципів правового регулювання; власного понятійно-категоріального апарату; певних суб'єктів правовідносин, що формують предмет правового регулювання галузі права; відокремленого об'єкта правового регулювання; інституту юридичної відповідальності, що робить можливим галузевими способами забезпечити дієвість приписів галузі права; галузевих функції та юридичних процедур, телеологічний (цільовий) критерій²¹.

До передумов формування нових галузей права відносять: 1) наявність повторюваних суспільних відносин, які здатні бути об'єктом зовнішнього контролю; 2) соціальну необхідність комплексного регулювання цих відносин (такі суспільні відносини повинні зачіпати інтереси більшості суб'єктів права та бути актуальними у відповідних умовах суспільного життя, що забезпечує розвиток законодавства); 3) наявність державного інтересу та державної підтримки цих відносин (або підтримки їх захисту); 4) узагальнення та формування нормативів поведінки в суспільстві; 5) наявність сфери суспільних відносин, що лежить на перетині найбільш значущих інтересів більшості суб'єктів – держави, суспільства, особи²².

Особливості формування мають комплексні галузі права. Для них наявність предмету і методу правового регулювання є недостатньою

¹⁸ Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-ХІІ. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>.

¹⁹ Безубов Д. О. Правова структура та принципи побудови системи національної безпеки в Україні *Держава і право*. Випуск 51. С. 244–249. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33067/39-Bez Zubov.pdf>.

²⁰ Загальна теорія держави і права / [М.В. Цвік, Петришин О.В. та ін.]; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків.: Право, 2009. 584 с.

²¹ Дуднік Р. М. До проблеми виокремлення системоутворюючих чинників, що впливають на процес формування нових галузей українського права. *Право і суспільство*. 2015. № 4(4). С. 8–12.

²² Мураховська Т.Є. Формування нових галузей в системі права України: автореф. дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.01. Харків, 2011. 18 с.

для виокремлення в самостійну галузь права через обмеженість методів правового регулювання. Основним критерієм виділення таких галузей права є правовий режим. Правовий режим галузі права складається з великої групи однорідних суспільних відносин, які становлять окрему, відносно самостійну сферу суспільного життя, що є предметом галузі права. Для правового режиму в такому контексті властива наявність особливої цілісної системи регулятивного впливу, яка характеризується специфічними прийомами регулювання, особливим порядком виникнення і формування змісту прав і обов'язків, їх реалізації, а також дії єдиних принципів²³.

Основним критерієм побудови права національної безпеки є саме правовий режим. Правовий режим утворює необхідні та достатні умови для правового існування суспільних відносин, які набувають правових ознак унаслідок дії права. Під правовим режимом розуміють фактичний стан правової урегульованості суспільних відносин відповідно до мети, яку поставили перед собою суб'єкти права, та є водночас наслідком дії обраних ними методів регулювання правовідносин. Правовий режим створює необхідні та достатні умови для існування права і формування системи права²⁴.

Правовий режим права національної безпеки характеризується досить жорсткими правилами упорядкування суспільних відносин, що забезпечує імперативний метод правового регулювання. Такий правовий режим може набувати спеціальних ознак надзвичайного режиму²⁵ або ж режиму воєнного стану²⁶, що характеризує його виключно публічно-правову природу, зосереджену на охороні загальнозначущих публічних інтересів. Зауважимо, що навіть за таких умов зберігається особливий порядок обмеження прав і свобод людини, проте жодним чином ці обмеження не можуть поширюватися на забезпечення та реалізацію права на життя, на безпечні умови життєдіяльності людини.

Формування предмету правового регулювання галузі права потребує визначення конкретних правовідносин, які входять до означеної галузі права²⁷. Відповідний підхід щодо формування галузі

²³ Мінка Т.П. Правовий режим як критерій поділу права на галузі. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 18–22.

²⁴ Богуцький П. П. Правовий режим військового права у контексті системотворення українського права. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 182–186.

²⁵ Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>

²⁶ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

²⁷ Шопіна І.М. Предмет права національної безпеки та військового права. Аналітично-порівняльне правознавство. № 4. 2022. С. 223–226.

права використовується у правовій системі США. Зокрема, професори Ч. Шенором та Л. Хоугом у посібнику «Право національної безпеки та військове право», до предмету правового регулювання включили наступні елементи: конституційні засади національної безпеки, повноваження Конгресу, Президента та інших державних органів, право воєнного часу і право мирного часу, поняття права національної безпеки, законодавча основа права національної безпеки, злочини у сфері національної безпеки та особливості кримінального судочинства, правове регулювання захисту державного кордону, правовий статус іноземців, державна таємниця, курс військового права (правовий статус військовослужбовців, проходження військової служби, соціальний захист та компенсації, адміністративний процес у військовій службі, історія військового законодавства США, система військового судочинства та особливості процесу, право військового конфлікту, правові особливості звільнення та служби в резерві)^{28,29}.

За оцінками зробленими у фаховій статті В. Г Пилипчуком та І. М. Дороніним, правовий режим національної безпеки і оборони має значно ширше коло регулювання суспільних відносин, зокрема: стратегічного планування у сфері національної безпеки і оборони; оборони держави, економічного та військово-промислового забезпечення оборонних заходів; протидії розвідувально-підривній діяльності іноземних держав та організацій, що використовують невійськові або «гібридні» методи (поєднання військових, політичних, інформаційних, економічних, енергетичних та інших складових) для досягнення визначених цілей; заходів із здобуття важливої інформації за межами держави та впливу на державну політику інших держав щодо України; тимчасових обмежувальних заходів у ситуаціях, що загрожують безпеці державі; протидії терористичним та екстремістським проявам; охорони державного кордону, а також складові правового режиму воєнної безпеки^{30,29}.

Суспільні відносини у сфері національної безпеки мають різний зміст, але завдяки дії правового режиму їх об'єднує загальна мета –

²⁸ Shanor Charles. National Security and Military Law in a Nutshell / Charles A. Shanor, Lynn Hogue/StPaul, 2003 506 p. Цит. за: Пилипчук В.Г., Доронін І.М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. Інформація і право. 2018. № 2 (25). С. 62–72.

²⁹ Пилипчук В.Г., Доронін І.М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 62–72.

³⁰ Пилипчук В.Г., Доронін І.М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 62–72.

забезпечення національної безпеки, що на практиці полягає у захисті національних інтересів від реальних і потенційних викликів та загроз.

Метою забезпечення національної безпеки є створення підґрунтя для реалізації національних інтересів за умов дії загроз та небезпек, а також проведення моніторингу стану національної безпеки для розроблення оптимальної моделі функціонування системи забезпечення національної безпеки³¹.

Мета правового регулювання (або ж правового впливу) суспільних відносин у сфері національної безпеки конкретизується відповідно до певних галузей соціального буття, суспільної діяльності – інформаційної, економічної, військової, екологічної тощо.

У такий спосіб формуються умови для задоволення запитів суб'єктів стосовно забезпечення національної безпеки, а також встановлюються відповідні правила діяльності суб'єктів національної безпеки стосовно захисту національних інтересів.

Система суб'єктів забезпечення національної безпеки України визначена у Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII, що містить у собі органи державної влади, Збройні сили України та інші військові формування, що утворюються відповідно до чинного законодавства України, розвідувальні та правоохоронні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, оборонно-промисловий комплекс, сили цивільного захисту, за діяльністю яких здійснюється демократичний цивільний контроль (цю діяльність націлено на захист національних інтересів держави), а також громадські об'єднання та громадяни, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. До того ж, положеннями ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: 1) сили безпеки – розвідувальні та правоохоронні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту тощо (ст. 1); 2) сили оборони – Збройні сили України та інші військові формування, що утворюються згідно з чинним законодавством, розвідувальні та правоохоронні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями із забезпечення оборони (ст. 1); 3) оборонно-промисловий комплекс; 4) громадські об'єднання та громадяни, які беруть участь (добровільно) в забезпеченні національної безпеки.

³¹ Степаненко Н.В., Безкровний А.В. Законодавчі основи забезпечення національної безпеки України. Збірник наукових праць «Legal Bulletin». 2022. № 3. С. 10–17. URL:<https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/349/290>

Згідно із Законом України «Про національну безпеку України» (ч. 2 ст. 12) сектор безпеки і оборони охоплює: 1) Міністерство оборони України; 2) Збройні Сили України; 3) Державну спеціальну службу транспорту; 4) Міністерство внутрішніх справ України; 5) Національну гвардію України; 6) Національну поліцію України; 7) Державну прикордонну службу України; 8) Державну міграційну службу України; 9) Державну службу України з надзвичайних ситуацій; 10) Службу безпеки України; 11) Управління державної охорони України; 12) Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України; 13) апарат Ради національної безпеки і оборони України; 14) розвідувальні органи України; 15) центральний орган виконавчої влади із забезпечення формування та реалізації державної військово-промислової політики.

Вважаємо, що нормативно встановлена система суб'єктів не є остаточною і може бути розширена через відсутність, наприклад, Президента України (статус якого визначається у ст. 13 відповідного Закону «Керівництво у сферах національної безпеки й оборони»), Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, народу України, інститутів громадянського суспільства (хоча громадські об'єднання та громадяни, які беруть участь на добровільних засадах у забезпеченні національної безпеки, виділено як суб'єктів сектора безпеки і оборони в ч. 1 ст. 12 відповідного Закону), судових органів тощо.

У зв'язку з цим пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про Національну безпеку України», додавши до чотирьох взаємопов'язаних складових сектора безпеки і оборони п'яту – керівництво у сферах національної безпеки й оборони. Наприкінці переліку, що міститься в ч. 2 ст. 12 Закону України «Про Національну безпеку України», вважаємо за необхідне додати: «та інші повноважені органи», оскільки наявний перелік не є вичерпним³².

Аналіз конституційно-правового статусу Президента України свідчить, що відповідно до Конституції України управління сферою національної безпеки здійснює саме він, оскільки: 1) повинен забезпечувати національну безпеку та державну незалежність; 2) є Верховним головнокомандувачем Збройних сил України та очолює Раду національної безпеки і оборони України; 3) затверджує Стратегію національної безпеки України, Стратегію воєнної безпеки України, доктрини, концепції тощо у сфері національної безпеки та оборони; 4) має і реалізує право законодавчої ініціативи щодо питань національної безпеки й оборони і та здійснює інші повноваження.

³² Нестеренко О. В. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 33–39.

Рада національної безпеки і оборони України виконує координаційну функцію у сфері національної безпеки, зокрема: координує діяльність органів виконавчої влади, розглядає пропозиції щодо застосування спеціальних економічних, обмежувальних заходів тощо в особливий період, у кризових ситуаціях і за умов воєнного чи надзвичайного стану, коли є загроза національній безпеці України. Рада національної безпеки і оборони України виконує низку важливих функцій: 1) вносить Президентові України пропозиції щодо реалізації засад зовнішньої та внутрішньої політики у сфері національної безпеки та оборони; 2) координує та здійснює контроль за діяльністю органів виконавчої влади у цій сфері в мирний час, в умовах воєнного чи надзви чайного стану та під час кризових ситуацій, що становлять загрозу національній безпеці³³.

К. В. Тарасенко з цього приводу пише, що Раду національної безпеки і оборони України слід наділити ширшими повноваженнями щодо контролю та нагляду за іншими суб'єктами системи національної безпеки й оборони, оскільки це єдиний орган, наділений компетенцією виключно у цій сфері, що дозволило б уникнути дублювання в діяльності інших органів із забезпечення національної безпеки та оборони³⁴.

Суб'єктом забезпечення національної безпеки України слід визнати Верховну Раду України, яка законодавчо регулює питання національної безпеки й оборони.

Кабінет Міністрів України – визначає потреби у витратах, забезпечує виконання Державного бюджету України із фінансування в передбаченому обсязі заходів у цій сфері, організовує розроблення та виконання відповідних державних програм, у межах визначеної компетенції забезпечує державний суверенітет, реалізацію зовнішньої та внутрішньої політики, виконання законодавства України у досліджуваній сфері³⁵.

Міністерство оборони України формує та реалізує політику держави з питань національної безпеки. У підпорядкуванні

³³ Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр> (дата звернення: 13.06.2020)

³⁴ Тарасенко К. В. Місце Ради національної безпеки і оборони України в системі органів, що забезпечують національну безпеку і оборону в Україні. Форум права. 2009. № 3. С. 610–620. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_3_96.pdf(дата звернення: 13.06.2020)

³⁵ Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 13.06.2020).

Міністерства оборони України перебувають Збройні сили України та Державна спеціальна служба транспорту.

Не менш важливим суб'єктом у системі забезпечення національної безпеки України є Державна прикордонна служба України³⁶, Міністерство внутрішніх справ України³⁷, Національна поліція України³⁸, Державна служба України з надзвичайних ситуацій³⁹, Державна міграційна служба України⁴⁰, Службі безпеки України⁴¹.

Також як суб'єкти забезпечення національної безпеки України залучаються розвідувальні органи або їх структурні підрозділи, які уповноважені здійснювати розвідувальну діяльність для захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз. Так, Управління державної охорони України в досліджуваній сфері покликане здійснювати державну охорону органів влади, забезпечувати безпеку посадових осіб та охорону визначених законодавством об'єктів, а Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України забезпечує формування та реалізацію політики держави з кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, критичної інформаційної інфраструктури, технічного та криптографічного захисту інформації, телекомунікацій і радіочастотного ресурсу України, функціонування та розвиток державної системи урядового зв'язку, національної системи конфіденційного зв'язку тощо⁴².

Суб'єктами права національної безпеки є організована державою сукупність державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо

³⁶ Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 13.06.2020).

³⁷ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 13.06.2020).

³⁸ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 13.06.2020).

³⁹ Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-p> (дата звернення: 13.06.2020).

⁴⁰ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 13.06.2020).

⁴¹ Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 13.06.2020).

⁴² Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 13.06.2020)

захисту національних інтересів, що здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України⁴³.

Отже, держава і державні органи є універсальними, основними суб'єктами права національної безпеки. Вбирають усі сукупність юридичних та інституційних ознак.

Громадянське суспільство, як суб'єкт права національної безпеки діє у сфері національної безпеки, наприклад через інститут цивільного контролю за діяльністю сектора безпеки і оборони.

Громадяни є невід'ємним суб'єктом у системі забезпечення національної безпеки, передусім учасниками здійснення цивільного контролю через громадські об'єднання, депутатів місцевих рад, особисті звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та органів державної влади в передбаченому нормами чинного законодавства порядку⁴⁴.

Людина, найбільш важливий суб'єкт права національної безпеки, що обумовлено його правовою природою.

Таким чином, система суб'єктів забезпечення національної безпеки України має таку структуру: 1) керуюча підсистема (Президент України); 2) керована підсистема: сили безпеки (розвідувальні та правоохоронні органи, сили цивільного захисту, державні органи спеціального призначення, наділені правоохоронними функціями, та інші органи); сили оборони (Збройні Сили України та інші утворені відповідно до чинного законодавства військові формування, розвідувальні та правоохоронні органи й органи спеціального призначення, наділені правоохоронними функціями); оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання; 3) допоміжні ланки системи (судові органи, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, міжнародні інституції тощо)⁴⁵.

Для характеристика права національної безпеки, важливе значення має визначення об'єкту правового регулювання, як елемента правовідносин.

Під об'єктами права загалом розуміють матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких існують правові відносини⁴⁶.

⁴³ Рябовол Л. Т. Національна безпека України: структурно-функціональний аналіз. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Право». 2020. № 1 (1). С. 25–30.

⁴⁴ Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 13.06.2020).

⁴⁵ Нестеренко О. В. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 33–39.

⁴⁶ Шемшученко Ю. С. Об'єкт права. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Желізняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL : <https://esu.com.ua/article-74568>.

Мається на увазі, що об'єктами права національної безпеки можуть бути: національні інтереси, потреби і цінності людського існування, прагнення людини у тій чи іншій галузі сфери національної безпеки – від державної, воєнної до інформаційної, техногенної тощо.

Спільність об'єкта правового регулювання права національної безпеки є підставою консолідації нормативно-правових приписів не лише конституційного права, але й адміністративного, кримінального, інформаційного, екологічного, фінансового та інших суміжних у правовому забезпеченні національної безпеки галузей права, досягаючи того рівня системності, який дозволяє ефективно й успішно забезпечувати дію права у сфері національної безпеки. У цьому виявляється нелінійність права національної безпеки як основна ознака його системної цілісності.

Обов'язковим елементом формування права національної безпеки як галузі права є наявність власних юридичних джерел – нормативно-правових актів внутрішньодержавного права, міжнародно-правових актів, міжнародних і європейських стандартів у сфері безпеки, а також судових актів, насамперед актів Конституційного Суду, доктринальних першоджерел. Окрім базового законодавства про основи національної безпеки, структуру, видову характеристику національної безпеки, необхідними є нормативно-правові акти, які мають програмне, стратегічне значення, формують стратегію державної політики щодо забезпечення національної безпеки. Переважно, відповідні нормативно-правові акти приймає Президент держави, на основі попереднього опрацювання та схвалення органом держави, що координує діяльність у сфері забезпечення національної безпеки.

Під міжнародними і європейськими стандартами у сфері безпеки розуміють правила, настанови, мінімальні нормативні вимоги, характеристики, які ставляться до певного виду діяльності або її результатів, що спрямовані на підтримання допустимого рівня безпеки. Вони формуються компетентними організаціями на основі консенсусу та сприймаються всіма адресатами як добровільне зобов'язання. Суб'єктами стандартизації виступають урядові і неурядові організації. До таких організацій належать ISO, BSI, IEC, ARINC, Ethernet Alliance, NSF International тощо.

В європейській практиці на основі міжнародних стандартів формується національне законодавство, де серед іншого мають місце національні стандарти, запровадження яких здійснюється в процесі правового регулювання на законодавчому та підзаконному рівнях⁴⁷.

⁴⁷ Тихомиров Д. О. Міжнародні стандарти у сфері безпеки. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 125–130.

Законодавство України у сфері національної безпеки почало формуватися з 1990 року з прийняттям Декларації про державний суверенітет. Нині розроблено та прийнято комплекс законів та інших нормативно-правових актів з питань забезпечення національної безпеки України. До основних із них слід віднести: Стратегія національної безпеки⁴⁸; Стратегія воєнної безпеки; Стратегія кібербезпеки⁴⁹; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту; Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу⁵⁰; Стратегічний оборонний бюлетень⁵¹; Воєнна доктрина⁵²; Доктрина інформаційної безпеки⁵³ тощо.

Система нормативно-правових актів у сфері національної безпеки України аналізувалася та узагальнювалася різними науковцями. Наприклад, у 2005 році Центром досліджень армії, конверсії та роззброєння вперше здійснена інкорпорація у галузі національної безпеки. У 2012 році здійснено друге видання «Нормативно-правової бази у галузі безпеки і оборони України», яке стало основою для подальших перевидань, а саме у періоди 2012–2014⁵⁴ та 2016–2018 років⁵⁵.

Авторами відповідного інкорпорованого видання до ключових питань національної безпеки України були віднесені такі аспекти безпекових питань:

⁴⁸ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

⁴⁹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 15.03.2016 р. № 96/2016. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>.

⁵⁰ Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2028 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 р. № 442-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-p>.

⁵¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: Указ Президента України від 06.06.2016 р. № 240/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016>.

⁵² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24.09.2015 р. № 555/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.

⁵³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>.

⁵⁴ Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України. Зміни та доповнення, 2012-2014. Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, Київ, 2015. 296 с.

⁵⁵ Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України. Зміни та доповнення, 2016-2018: зб. законів та указів / [заг. ред., передм.]: О. Литвиненко, Ф. Флурі, В. Бадрак; [Центр дослідж. армії, конверсії та роззброєння, Geneva Centre for democratic control of armed forces]. Вид. 3-тє, допов. Київ: ПАБЛІШ ПРО; Женева, 2018. 197 с.

1. Конституційні засади політики у сфері оборони і національної безпеки України
2. Концептуальні питання забезпечення національної безпеки і проведення оборонної політики.
3. Правове регулювання будівництва та реформування Збройних Сил України.
5. Правові основи забезпечення державної безпеки.
6. Демілітаризації і демократизації складових сектору безпеки держави.
7. Правового забезпечення участі України у міжнародній миротворчій діяльності, співробітництва у військовій і військово-технічній сферах.
8. Соціального захисту військовослужбовців, членів їх сімей.
9. Забезпечення законності і правопорядку у Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

Зазначені аспекти складають основу правової бази права національної безпеки України, проте враховуючи його предмет та завдання, особливості теоретичних конструкцій державної політики та цивільної безпеки вона доповнюється іншими нормативно-правовими актами, міжнародно-правовими документами, правовими документами ЄС, правозастосовними актами та актами офіційного тлумачення нормативно-правових актів, причому правовими актами, які є чинними або втратили чинність, а також проектами правових актів.

Суспільні відносини у сфері національної безпеки є предметом правового регулювання не тільки законодавчих актів, а й різноманітних профільних підзаконних актах.

Галузеутворюючим критерієм побудови будь якої системи права є наявність власного понятійно-категоріального апарата. В першу чергу специфічних визначень чи дефініцій як засобу пізнання, мисленеву операцію спрямовану на виокремлення критеріїв відмінності одного об'єкта від іншого, уточнення його значення, мети тощо. Правові дефініції направлені на правове регулювання, для них притаманні такі ознаки, як: науковість та легальність, закріпленість в текстах нормативно-правових актів, актах офіційного тлумачення норм права та правозастосовних актах (нормативно-правові дефініції безпеки як результат узагальнення судової практики та казуальні правові дефініції безпеки, що утворені та сформульовані у відповідних конкретних актах застосування норм права).

За допомогою закріплення спеціальних ознак у законодавчих дефініціях сфера національної безпеки набуває правової визначеності. Відповідні ознаки: характеризують безпеку як своєрідне явище і поняття, що є предметом правого регулювання, дозволяють відрізнити безпеку від інших подібних явищ і понять, забезпечують єдність

розуміння безпеки в процесах правотворчості, правозастосування та правореалізації норм права, що регулюють суспільні відносини у сфері безпеки тощо⁵⁶, закріплюють множинність різних родових ознак безпеки, зокрема таких як: стан, захист, здатність, спроможність, межі, процес, діяльність, відповідність. Зокрема, з використанням родової ознаки: – «стан» встановлена законодавча дефініція «воєнного стану» у ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (Відомості Верховної Ради, 2015, № 28, ст. 250).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретико-правових засад права національної безпеки України в умовах євроінтеграції, дозволяє сформулювати наступні висновки.

1. Застосування системного та структурно-функціонального підходів до вивчення системи національної безпеки дозволили визначити структуру системи національної безпеки, як поєднання двох складових: активної та пасивної. Пасивна складова системи національної безпеки передбачає наявність таких основних складових національної безпеки, як: а) нормативно-правові акти, що приймаються для забезпечення національної безпеки; б) органи державної виконавчої влади, що забезпечують реалізацію прийнятих рішень; в) національні інтереси та національна ідея, які є основним об'єктом захисту системи національної безпеки. Система національної безпеки в правовому аспекті, як активна категорія, передбачає систему скоординованих дій юридичного характеру з реалізації повноважень державними органами виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції по забезпеченню стабільного розвитку суспільства і держави, по прогнозуванню та нейтралізації внутрішніх та зовнішніх загроз національної безпеки.

2. В результаті дослідження особливостей взаємодії міжнародного і національного права в аспекті формуванні права національної безпеки встановлено, що процес створення та функціонування права національної безпеки має відповідати основним принципам міжнародного права, зокрема під час вирішення конфліктів наслідком яких є порушення суверенних прав держави. Що відповідає загальним підходам до розбудови світового порядку.

4. Обґрунтовано, що право національної безпеки є самостійною комплексною галуззю права України, оскільки володіє усіма обов'язковими системоутворюючими елементами, а саме:

⁵⁶ Тихомиров Д. О. Законодавчі дефініції безпеки: загальнотеоретичні аспекти. *ScienceRise: Juridical Science*. 2018. № 4. С. 29–33.

відокремленим об'єктом правового впливу та методом правового регулювання; спеціальними принципами правового регулювання; власним понятійно-категоріальним апаратом; певними суб'єктами правовідносин, а також формальними джерелами права.

Комплексність права національної безпеки полягає у тому, що відповідна галузь сформовано не за предметом правового регулювання, а за об'єктом правового впливу та на основі спеціального правового режиму упорядкування відносин національної безпеки. Окрім того, міжгалузевий характер права національної безпеки проявляється у тому, що у своєму підґрунті воно має відповідну галузь законодавства.

5. Визначено, що в основу формування та дії права національної безпеки України покладені дві групи принципів: загальнолюдські (цивілізаційні) та національної системи права.

Наведені вище аргументи дають підставу для висновку, що **право національної безпеки є комплексною галуззю права** – системою публічно-правових норм і відносин, які спрямовані на забезпечення безпечних умов життєдіяльності людини, існування, розвитку суспільства і держави.

Подальші розробки права національної безпеки мають здійснюватися в межах однієї наукової спеціалізації та забезпечувати дослідження насамперед пріоритетних напрямів, якими є: теоретико-правові основи формування та реалізації державної політики з питань національної безпеки, розвитку системи забезпечення національної безпеки, правові аспекти реформування і розвитку суб'єктів сектору безпеки і оборони та оборонно-промислового комплексу в контексті євроатлантичної інтеграції України; правові засади забезпечення національної безпеки у зовнішньо і внутрішньо політичній сферах, у сфері державної безпеки, у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону; модернізація правової політики України щодо стратегій економічної, енергетичної та екологічної безпеки в умовах глобальних і регіональних трансформацій; правові проблеми формування і розвитку систем регіональної (субрегіональної) та міжнародної безпеки, міжнародного співробітництва у цій сфері та гармонізації національного законодавства з нормами міжнародного права, законодавством ЄС і стандартами НАТО в галузі безпеки і оборони; організаційно-правові засади цивільно-військового співробітництва, становлення і розвитку системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони в умовах євроатлантичної інтеграції України; правове забезпечення демократичного цивільного контролю за діяльністю сектора безпеки і оборони.

Наукова спеціалізація права національної безпеки затверджує його доктринальні можливості, дозволяє здійснювати розробки з урахуванням особливостей його складної системи та дає необхідний теоретико-прикладний матеріал для вирішення практичних завдань забезпечення національної безпеки.

АНОТАЦІЯ

Стан війни актуалізував питання правового забезпечення євроінтеграційних процесів в Україні та, зокрема, питання формування права національної безпеки України як самостійної галузі.

У відповідному дослідженні право національної безпеки розглядається як комплексна галузь права, а саме система публічно-правових норм і відносин, які спрямовані на забезпечення безпечних умов життєдіяльності людини, існування, розвитку суспільства і держави. Доведено, що комплексність права національної безпеки полягає у тому, що відповідна галузь сформовано не за предметом правового регулювання, а за об'єктом правового впливу та на основі спеціального правового режиму упорядкування відносин національної безпеки. Окрім того, міжгалузевий характер права національної безпеки проявляється у тому, що у своєму підґрунті воно має відповідну галузь законодавства.

Подальші розробки права національної безпеки мають здійснюватися в межах однієї наукової спеціалізації та забезпечувати дослідження насамперед пріоритетних напрямів, якими є: правові проблеми формування і розвитку систем регіональної (субрегіональної) та міжнародної безпеки, міжнародного співробітництва у цій сфері та гармонізації національного законодавства з нормами міжнародного права, законодавством ЄС і стандартами НАТО в галузі безпеки і оборони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобальна та національна безпека: Підручник / За заг. ред. Г.П. Ситника, Ю.В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2016. 765 с.
2. Shulman Mark. The Progressive Era Origins of the National Security Act/ Mark R. Shulman / Dickinson Law Review. – 2000. – Vol. 104:2. – P. 289-330. P 291.
3. Hogan Michael J. A Cross of Iron: Harry S. Truman and Origins of the National Security State, 1945-1954. Cambridge, University Press. 2000 – 540 p. P. 5.
4. Baker James E. Process, Practice and Principle: Teaching National Security Law and the Knowledge that Matters Most/ James E. Baker / The Georgetown Journal of Legal Ethics. 2014. – Vol. 27. – P. 163 – 189.

5. Попередження, розкриття та ліквідація наслідків терористичних актів на території підрозділу ОВС (управлінський та цивільно-правовий аспекти) : навч. посібник / Г. О. Аксьонов [та ін.]; заг. ред. В. М. Співак; Національна академія внутрішніх справ України. Навчально-науковий ін-т управління. Київ : КНТ, 2005. 88 с.

6. Управління системою національної безпеки України. Київський національний ун-т внутрішніх справ. Кафедра міжнародних відносин та національної безпеки. Київ : КНТ, 2006. 68 с.

7. Національна безпека України : навчальний посібник. Ліпкан В.А. 2009. Київ: КНТ. 576 с. URL: http://politics.ellib.org.ua/pages-8231.html_

8. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.

10. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>.

11. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 № 3341-ХІІ. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text_

12. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text_

13. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 № 160/98-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text_

14. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text_

15. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text_

16. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text_

17. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-ХІІ. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text_

18. Беззубов Д. О. Правова структура та принципи побудови системи національної безпеки в Україні *Держава і право*. Випуск 51. С. 244 – 249. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33067/39-Bezzubov.pdf>.

19. Ржевська В. С. Право міжнародної безпеки : курс лекцій. Київ: Інститут міжнародних відносин, 2007. 183 с.

20. Делінський О. А. Європейська система безпеки: міжнародноправові аспекти становлення і розвитку : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2003. 20 с.

21. Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навчальний посібник: у 2-х ч.: Ч. I / В. А. Омельчук, М. П. Стрельбицький, С. Г. Гордієнко та ін.; за заг. ред. А. М. Кислого і М. П. Стрельбицького. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 304 с.

22. Правова доктрина України : у 5 т. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Публічно-правова доктрина України / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка. 864 с.

23. Загальна теорія держави і права / [М.В. Цвік, Петришин О.В. та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків.: Право, 2009. 584 с.

24. Дуднік Р. М. До проблеми виокремлення системоутворюючих чинників, що впливають на процес формування нових галузей українського права. *Право і суспільство*. 2015. № 4(4). С. 8 – 12.

25. Мураховська Т.Є. Формування нових галузей в системі права України: автореф.дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.01. Харків, 2011. 18 с.

26. Мінка Т.П. Правовий режим як критерій поділу права на галузі. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 18 – 22.

27. Богущький П. П. Правовий режим військового права у контексті системотворення українського права. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 182 – 186.

28. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>

29. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19_

30. Шопіна І. М. Предмет права національної безпеки та військового права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 4. 2022. С. 223 – 226. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.39>.

31. Shanor Charles. National Security and Military Law in a Nutshell / Charles A. Shanor, Lynn Hogue//StPaul, 2003 506 p. Цит. за: Пилипчук В.Г., Доронін І.М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 62 – 72.

32. Пилипчук В. Г., Доронін І. М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 62 – 72. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2018.2\(25\).270719](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2018.2(25).270719).

33. Степаненко Н. В., Безкровний А. В. Законодавчі основи забезпечення національної безпеки України. Збірник наукових праць «Legal Bulletin». 2022. № 3. С. 10 – 17. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/349/290>. DOI: 10.31732/2708-339X-2022-03-10-17.

34. Сегрієнко М. Г. Функціональні зміни суб'єктів забезпечення національної безпеки у внутрішньополітичному секторі. *Теорія та практика державного управління*. Випуск № 2 (41). 2013. С. 1 – 9.

35. Нестеренко О. В. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 33 – 39. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.2.04>.

36. Пономарьов С. П. Адміністративно-правові повноваження Президента України як суб'єкта забезпечення національної безпеки й оборони. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 34 – 40.

37. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

38. Тарасенко К. В. Місце Ради національної безпеки і оборони України в системі органів, що забезпечують національну безпеку і оборону в Україні. Форум права. 2009. № 3. С. 610 – 620. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_3_96.pdf.

39. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

40. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.

41. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

42. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150580>.

43. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1173-2015-%D0%BF#Text>.

44. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

45. Рябовол Л. Т. Національна безпека України: структурно-функціональний аналіз. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2020. № 1 (1). С. 25 – 30. DOI: 10.32342/2709-6408-2020-1-1-4.

46. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.

47. Нестеренко О. В. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 33 – 39. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.2.04>

48. Шемшученко Ю. С. Об'єкт права. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL : <https://esu.com.ua/article-74568>.

49. Тихомиров Д. О. Міжнародні стандарти у сфері безпеки. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 125 – 130.

50. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

51. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 15.03.2016 р. № 96/2016. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>.

52. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2028 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 р. № 442-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-p>.

53. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ Президента України від 06.06.2016 р. № 240/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016>.

54. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Военної доктрини України» : Указ Президента України від 24.09.2015 р. № 555/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.

55. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>.

56. Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України. Зміни та доповнення, 2012-2014. Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, Київ, 2015. 296 с.

57. Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України. Зміни та доповнення, 2016-2018: зб. законів та указів / [заг. ред., передм.]: О. Литвиненко, Ф. Флурі, В. Бадрак ; [Центр дослідж. армії, конверсії та роззброєння, Geneva Centre for democratic control of armed forces]. Вид. 3-тє, допов. Київ : ПАБЛПШ ПРО ; Женева, 2018. 197 с.

58. Тихомиров Д. О. Законодавчі дефініції безпеки: загальнотеоретичні аспекти. *ScienceRise: Juridical Science*. 2018. № 4. С. 29–33.

59. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42 – 46.

60. Шатіло В. Загальнонаукові підходи до визначення принципів права та їх вплив на розвиток конституційного механізму державної влади. *Публічне право*. № 2 (34). 2019. С. 9 – 14.

61. Статут Організації Об'єднаних Націй від 8 квітня 1979 року. URL:https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publication/s/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

62. Бабенко А. М., Борисова О. О., Шаповалова І. О. Принципи права: поняття та класифікація. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 3 (44). 2022. С. 3 – 7.

63. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01;12.00.02 / А.М. Колодій ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1999. – 36 с.

64. Конституційне право України. Академічний курс : [підруч. для вищ. навч. закл.] : у 2 т. 359 / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка]. Т. 2. Київ : Юридична думка, 2008. 800 с.

65. Мірило правовладдя. Європейська комісія за демократію через право (Венеційська комісія). Дослідження № 711/2013. CDL-AD(2016)007 Ориг. англ. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD(2016)007-ukr)

66. Беззубов Д. О. Правова структура та принципи побудови системи національної безпеки в Україні. *Держава і право*. 2011. Вип. 51. С. 244 – 249.

Information about the authors:

Pikulia Tetiana Alexandrovna,

Candidate of Legal Sciences,

Associate Professor at the Department of Theoretical Jurisprudence

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,

54/1, Beresteiska Street, Kyiv, 03057, Ukraine